

Možnosti uplatnenia behaviorálnej ekonómie vo verejných financiách

The Possibilities of Application of Behavioral Economics in Public Finance

Eva SIRA KOVOVÁ

Abstrakt

Hlavný cieľom príspevku je analyzovať vybrané možnosti aplikácie behaviorálneho prístupu v problematike verejných financií. Zameriavame sa na oblasť výberu daní a skúmame postoje ľudí pri plnení si daňovej povinnosti. Na základe výsledkov početných vedeckých prác hodnotíme, aký vplyv majú na ochotu platiť dane sociálne normy, morálne normy, ale aj vnímanie dôvery k vláde a vnímanie korupcie. Viaceré štúdie preukázali významný vplyv týchto behaviorálnych faktorov, pričom bolo dokázané, že pomocou nich je možné eliminovať tých, ktorí sa vyhýbajú daňovej povinnosti. Osobitne sa v závere článku venujeme kognitívnym zlyhaniam v ľudskom myslení vo vzťahu k vnímaniu verejnému dlhu a zadlžovania sa krajín a zároveň formulujeme odporúčania, akým spôsobom by bolo možné zlyhaniam v ľudskom myslení v tejto oblasti predísť.

Kľúčové slová: behaviorálna ekonómia, verejné financie, dodržiavanie daňových predpisov, behaviorálny prístup

Abstract

The main goal of the paper is to analyze selected options for the application of the behavioral approach in public finance. We focus on the area of tax collection and examine the attitudes of the relationship to tax compliance. Based on the results of numerous scientific works, we discuss the impact of social norms, moral norms, but also the perception of trust in the government and the perception of corruption on the willingness to pay taxes. Several studies have shown the significant impact of these behavioral factors, proving that they can be used to eliminate tax evaders. In particular, at the end of the article we deal with cognitive biases in human thinking in relation to the perception of public debt and indebtedness of countries, and we formulate recommendations on how to prevent biases in human thinking in this area.

Key words: behavioral economics, public finance, tax compliance, behavioral approach

JEL Classification: D91, E62, C93

Úvod

Politický a sociálny kontext, ako aj správanie jednotlivca a jeho motivácia sú dôležitými determinantmi nielen pre rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú život jednotlivca, ale aj pre ekonomickú výkonnosť samotných ekonomík. Vývoj ekonomického výskumu sa v posledných rokoch orientuje na analýzu vplyvu motivácie pri správaní jednotlivcov v kontexte sociálneho

a politického ovplyvňovania subjektov pri ich rozhodnutiach. Behaviorálna ekonómia spája poznatky z tradičnej ekonomickej teórie, sociológie a psychológie do jedného celku a dnes sa už pri skúmaní ekonomických faktorov nezaobídeme bez analýzy racionality, kognitívnych predsudkov, či rozhodovacích procesov ktoré môžu významným spôsobom ovplyvňovať rozhodnutia jednotlivcov, ale aj skupín subjektov, v zmysle odchyľovania sa od racionálnych rozhodnutí, ktoré predpokladá tradičná ekonomická teória.

Behaviorálny prístup sa v posledných rokoch čoraz častejšie uplatňuje vo verejnom sektore s cieľom zlepšiť výsledky rôznych verejných politík na národnej úrovni, ale aj na úrovniach miestnych samospráv. Verejné financie sú neoddeliteľnou súčasťou ekonomík, nakoľko je možno nimi formovať spoločenské a politické väzby v rámci ekonomických systémov najmä prostredníctvom daňových mechanizmov.

Daňové systémy sú často spájané so schopnosťou vlád dosahovať sociálne ciele, je možné ich vnímať tiež v kontexte sociálnych a politických interakcií, ktoré presahujú rámec získavania verejných prostriedkov. Fiškálny vzťah štát-spoločnosť-jednotlivec môže hrať ústrednú úlohu pri budovaní štátnej moci, resp. pri efektívnom fungovaní verejnej politiky. Vzťah medzi dobrým spravovaním vecí verejných a systémom verejného financovania je obojstranný. Na jednej strane možno sledovať, že pri správnom riadení verejných záležitostí dochádza k podpore účasti občanov na kolektívnych akciách, napríklad pri podpore financovania štátu a s tým súvisiacim výberom daní a poplatkov. Na druhej strane, efektívny a udržateľný daňový systém môže zlepšiť kvalitu riadenia verejných inštitúcií.

V tomto príspevku sa zaoberáme sociálnymi a behaviorálnymi aspektmi verejných financií a fiškálnych systémov. Práve tieto aspekty môžu byť nápomocné pri skúmaní odchýlok od racionálneho správania jednotlivcov. Viaceré výskumy potvrdzujú, že ľudia nie sú vždy racionálnymi jedincami, ale sú ovplyvňovaní spoločenskými normami či predsudkami a zároveň podliehajú kognitívnym skresleniam.

1. Verejné financie v kontexte behaviorálnej ekonómie

Behaviorálna ekonómia priniesla nové výzvy v skúmaní nielen pre štandardnú ekonomickú teóriu, ale aj pre tvorbu verejných politík. V tomto smere možno skúmať rôzne stránky ekonomického života a snažiť sa odpovedať na otázku, ako dokážeme zlepšiť verejné blaho, ak berieme do úvahy rozhodovanie a správanie jednotlivcov v spoločnosti.

Vplyv behaviorálnej ekonómie na verejnú politiku možno najväčšmi vidieť v oblastiach ako sú dodržiavanie zákonov a nariadení, daňový systém, sociálne poistenie či časová

konzistentnosť rôznych politík. Pojem behaviorálne verejné financie súvisí s aplikáciou princípov behaviorálnej ekonómie pri stanovaní sociálnych a hospodárskych politík vlády. Behaviorálne verejné financie môžu prispievať k pochopeniu daňového systému, resp. iných fiškálnych opatrení z pohľadu občanov (McCaffery, Slemrod, 2006).

Verejná politika, ktorá je v súlade so závermi behaviorálnych vied, dokáže pomocou nenákladných stimulov zlepšiť život občanov a prispieť tak k blahobytu spoločnosti. Tento prístup sa spája najmä s tzv. postrčeniami (angl. nudges), ktoré dokážu podnietiť jednotlivcov k lepším rozhodnutiam (Thaler, Sustein, 2008).

Takto formulovaný behaviorálny prístup k verejným politikám, resp. financiám sa nazýva libertariánsky paternalizmus, nakoľko tento prístup pripúšťa, že vláda môže presadzovať svoje ciele bez nátlaku a s využitím malého množstva verejných prostriedkov.

Jednou z kľúčových analýz behaviorálnej ekonómie v kontexte verejných financií je vyhýbanie sa daňovej povinnosti. Podľa štandardnej ekonomickej teórie sa daňový poplatník rozhoduje na základe výšky pokuty, resp. pravdepodobnosti odhalenia nezákonného správania a týmto spôsobom ohodnocuje svoj vzťah k riziku. Pri aplikácii behaviorálneho prístupu sa však berú do úvahy rôzne morálne normy. Teória hier pripúšťa možnosť, že členovia spoločnosti budú ochotní spolupracovať aj v prípade, ak to nie je ich optimálne riešenie, pričom veria tomu, že ostatní členovia spoločnosti za spoluprácu niečo získajú a budú tak ochotní v budúcnosti poskytnúť za takéto správanie protislužbu (Kreps et al., 1982).

Takýmto spôsobom možno uvažovať o koncepte človeka spoločenského (angl. homo sociologicus), ktorý na rozdiel od homo economicus kladie dôraz na dodržiavanie sociálnych a spoločenských noriem. Tento koncept pripúšťa, že človek nejedná vždy racionálne v zmysle maximalizácie užitočnosti, ale snaží sa prispôbiť správaniu, ktoré v spoločnosti prevláda (Weale, 1992).

Využívanie morálnych a sociálnych noriem, alebo odstrašenia od ilegálneho správania je pomerne rozšírené pri zvyšovaní miery platenia daní a poplatkov. Vo svete boli realizované viaceré terénne experimenty s cieľom zvýšiť množstvo platcov daní. Výskumy potvrdzujú, že behaviorálne postrčenia sú úspešné a majú za následok štatisticky významný nárast platcov daní. Tieto výskumy prebiehajú zväčša ako terénne kontrolované experimenty v rámci ktorých sú daňoví poplatníci rozdelení do viacerých skupín, podľa toho, aký druh behaviorálneho postrčenia autori experimentu testujú.

Môžeme spomenúť napríklad experiment z Poľska, ktorý testoval viaceré druhy behaviorálnych postrčení, s cieľom zvýšiť množstvo platcov dane z príjmu. Experiment sa

realizoval formou listových pripomienok o platbe dane, zasielaných na adresu daňových poplatníkov. Každá pripomienka sa líšila druhom behaviorálneho postrčenia. Ukázalo sa, že najúspešnejšia bola formulácia s odstrašením od ilegálneho správania, ktorá mala za následok nárast platcov dane o 8,4 percentuálnych bodov (Hernandez et al., 2017).

Iný výsledok priniesol experiment realizovaný vo Veľkej Británii, kde bol najvyšší nárast daňových poplatníkov zaznamenaný v skupinách, ktorým bola zaslaná pripomienka obsahujúca sociálne normy. Aj tento experiment cielil na neplatičov dane z príjmu, ktorým boli zasielané upomienky upravené podľa záverov behaviorálnych vied (Hallsworth et al., 2017).

Ďalší experiment mal za cieľ zvýšiť výber dane z pridanej hodnoty v Guatemale, pričom daňovníkom boli zasielané SMS správy od Guatemalského daňového úradu. Dizajn experimentu vytvoril britský Behavioral Insights Team. Autori testovali dva efekty – efekt textu správy a časový efekt. Čo sa týka efektu textu správy, tak daňovníci boli rozdelení do troch skupín. Prvá skupina dostala originálnu správu od daňového úradu, bez akejkoľvek zmeny. Ďalšia skupina dostala tzv. personalizovanú správu a posledná skupina dostala správu s odstrašením od nelegálneho správania. Správy boli zasielané v dvoch termínoch – štyri dni pred skončením obdobia na podanie daňového priznania a následne dvadsať dní po skončení obdobia na podanie daňového priznania. Ukázalo sa, že všetky správy boli efektívne v zmysle zvýšenia počtu daňových priznaní len keď boli zasielané pred termínom splatnosti dane. Ďalším zaujímavým zistením však bolo, že zvýšenie počtu daňových priznaní sa nepremietlo do zvýšenia počtu daňových výnosov. Ukázalo sa, že veľký počet daňovníkov podalo daňové priznanie v nulovej hodnote (Kettle, 2019)

Loewenstein a Lerner (2003) vyvinuli rámec, podľa ktorého je možné ilustrovať, aké emócie môžu ovplyvňovať rozhodovacie procesy jednotlivcov. Autori rozlišujú medzi tzv. očakávanými a okamžitými emóciami. Napríklad daňoví poplatníci, ktorí uvažujú o tom, že nečestne vyplnia daňové priznanie, môžu od tohto správania upustiť v prípade, ak očakávajú, že budú odhalení, čo na jednej strane povedie k vysokej pokute za takéto správanie, ale na strane druhej k strate dobrého mena, alebo odmietnutia sociálnych väzieb zo strany ďalších členov spoločnosti.

Erard a Feinstein (1994) taktiež uvažujú s očakávanými morálnymi aspektmi, ktoré znáša nečestný daňový poplatník a ktoré môžu výrazným spôsobom ovplyvniť to, či jeho správanie bude v súlade so zákonom. Autori upozorňujú, že morálne náklady odhalenia nečestného správania, ako sú hanba či vina, môžu prevážiť nad možnými finančnými prínosmi z nečestného vyplnenia daňového priznania v prípade, ak by toto konanie nebolo odhalené.

Možno teda konštatovať, že ľudia si vyberajú alternatívy, ktoré pravdepodobne vyvolajú pozitívne emócie a snažia sa vyhnúť budúcim výčítkam a vyhýbajú sa alternatívam vyvolávajúcich negatívne pocity.

2. Spravodlivosť daňového systému a sociálne normy

Spravodlivosť možno chápať ako základné ľudské právo vo všetkých spoločenských aj hospodárskych zoskupeniach. Vnímanie spravodlivosti zo strany občanov, môže výrazným spôsobom ovplyvňovať dodržiavanie daňových predpisov.

Postoje ľudí v sociálnom kontexte sú ovplyvňované faktormi ako sú úroveň vnímaných daňových únikov, vnímaná spravodlivosť daňovej štruktúry, zložitosť a stabilita daňového systému či vnímaná legitimita vlády. Politiky, ktoré smerujú k ovplyvneniu niektorého z týchto faktorov, môžu zmeniť prístup daňových poplatníkov k dodržiavaniu daňových predpisov. Sociálne normy formuje tiež daňový režim a schopnosť vlády reagovať na podnety od občanov (Bird, 2016).

Vnímanie spravodlivosti daňovými poplatníkmi je pravdepodobne jeden z najdôležitejších determinantov dodržiavania daňových zákonov. Batrancea et al. (2016) konštatujú, že občania majú tendenciu dodržiavať pravidlá viac, keď považujú daňový systém za spravodlivý.

Siahaan (2012) a Bellemare et al. (2019) ukazujú, že daňová spravodlivosť môže ovplyvňovať správanie jednotlivca a to tak v pozitívnom, ako aj v negatívnom kontexte. Pocit nespravodlivého daňového systému zvyšuje sklon k daňovým únikom. Je ťažké dosiahnuť kooperatívne správanie v prostredí s existujúcimi nerovnosťami medzi daňovými poplatníkmi. Preto je dôležité, ak daňovníci majú pocit, že daňové povinnosti nie sú stanovené svojvoľne a zdaňovanie je proces riadený spravodlivo.

Spravodlivosť si vyžaduje rovnaké príležitosti pre všetkých a zároveň prerozdelenie bohatstva smerom od bohatých k chudobným. Podľa Ahrensa (2019) tí, ktorí sa domnievajú, že v ich krajine sa príjem dosahuje nespravodlivo, viac podporujú prerozdelenie zhora nadol. Autor poznamenáva, že ľudia všeobecne akceptujú nerovnomerné rozdelenie príjmu, ak je nerovnosť výsledkom spravodlivých procesov. Niekedy však dochádza k nerovnomernému rozdeleniu príjmu v dôsledku nespravodlivého procesu. Napríklad je problematické, ak daňové úniky znamenajú ďalšie zaťaženie pre poslušných daňových poplatníkov, pretože títo prijímajú vyššie daňové zaťaženie na vyrovnanie nezaplatených daní. Takáto situácia vedie k vnímaniu daňového systému ako nespravodlivého mechanizmu a dochádza k jeho odmietaniu zo strany daňových poplatníkov.

3. Vnímanie korupcie a dôvera vláde

Vnímanie dôveryhodnosti vlády z pohľadu občanov je pre dodržiavanie daňových predpisov kľúčové. Ľudia očakávajú, že dane, ktoré platia, budú v ďalšom období využívané na verejné účely, teda k zlepšeniu verejného blaha.

Zvýšenie dôveryhodnosti vlády z pohľadu občanov a kvalitné riadenie verejnej správy ma pozitívny vplyv na dodržiavanie daňových predpisov. Nedostatočné poskytovanie verejných služieb, korupcia, či nekvalitná správa vecí verejných má za následok zníženie ochoty platiť dane a tiež sa prejavuje znižovaním dôvery občanov smerom k vláde (Torgler, 2017).

Zle riadená verejná správa, môže viesť k rozšíreniu korupčného správania. V štátoch, kde je vysoký index vnímania korupcie zvyknú mať občania malú dôveru v štátne inštitúcie, čo môže negatívne ovplyvniť dodržiavanie daňových predpisov Krajiny, ktoré sa usilujú o zvýšenie miery dodržiavania daňových zákonov, by preto mali zároveň znižovať, resp. úplne eliminovať korupčné správania vo verejnej správe. Ak občania a orgány spolupracujú s pocitom kolektívnej zodpovednosti, je celý systém možné riadiť oveľa efektívnejšie. Ak daňoví poplatníci vidia, že ich záujmy sú primerane zastúpené vo verejných inštitúciách, majú tendenciu prispievať do rozpočtu. Ak však nastane situácia, že sa občania cítia podvedení, prípadne, ak sa domnievajú, že vo verejných inštitúciách je vysoká miera korupcie a prostriedky z ich daní nie sú vynakladané efektívne, zvyšuje sa ich motivácia k nečestnému správaniu z hľadiska platenia daní a poplatkov (Togler, Schneider, 2009).

Rozšírený rámec dôvery vo vládu prináša ďalšie implikácie pre dodržiavanie daňových predpisov. Gangl et al. (2019) poukazujú na negatívny vzťah medzi donucovacou mocou a implicitnou dôverou, čo vedie buď k tzv. nepriateľskej atmosfére alebo atmosfére založenej na dôvere. V prostredí nepriateľskej atmosféry medzi daňovými poplatníkmi a vládou sa stretávame s tým, že implicitná dôvera je nízka a donucovacia moc je vysoká. V takomto prostredí majú orgány tendenciu trestať daňových poplatníkov, ktorý sa vyhýbajú svojej daňovej povinnosti. Pre toto prostredie je charakteristické, že daňovníci sú nútení platiť dane, pričom platenie je vynútené kontrolami dodržiavania predpisov a trestami za ich nedodržiavanie. V prostredí založenom na dôvere je naopak implicitná dôvera vysoká a donucovacia moc nízka. Vzťahy medzi daňovými úradmi a daňovníkmi sú charakterizované vzájomných rešpektom a dôverou. Nie je potrebná silná donucovacia moc. V tomto prostredí

daňoví poplatníci cítia záväzok voči daňovému systému a platenie daní považujú za svoju morálnu povinnosť.

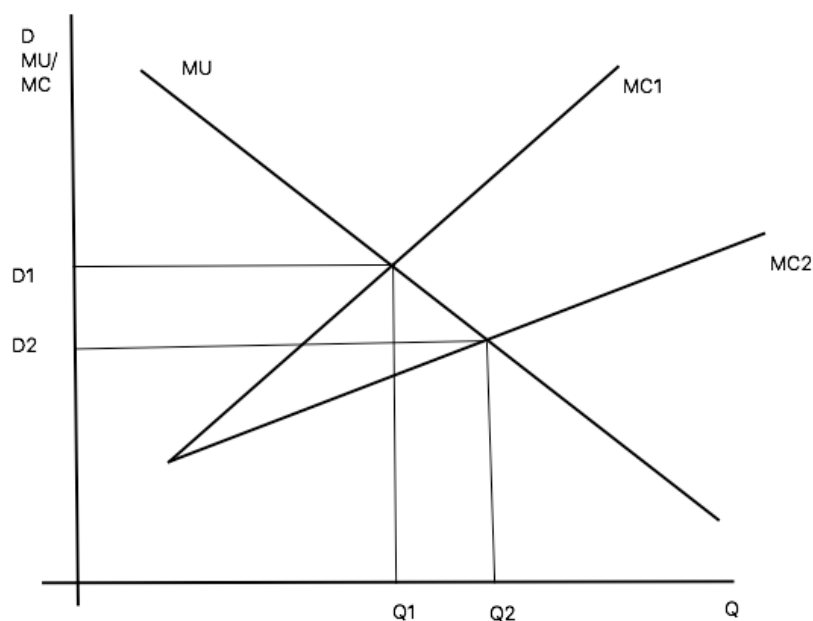
4. Behaviorálna ekonómia a verejný dlh

Vzhľadom na rast verejného dlhu v takmer každej priemyselne vyspelej krajine za posledné štyri desaťročia rastie potreba vysvetlenia tohto trendu aj z pohľadu behaviorálnej ekonómie. Ekonomická analýza verejného dlhu sa často zameriava na politicky relevantných aktérov (občania a politici).

Döring a Oehmke (2019) ponúkajú dve politicko-ekonomické vysvetlenia neustáleho zadlžovania sa ekonomicky vyspelých krajín. Prvý prístup pripúšťa polarizáciu naprieč politickými stranami. Podľa tohto vysvetlenia, verejný dlh súčasná vláda využíva ako strategický nástroj na obmedzenie finančného priestoru budúcej vlády a na jej obmedzenie politického rozsahu. Ďalšie politicko-ekonomické vysvetlenie zvyšovania verejného dlhu považuje za hlavný dôvod politický proces dosiahnutia konsenzu v rámci koalícií viacerých strán. Tento prístup predpokladá, že koalíční partneri nemajú takmer nijaký stimul na splácanie verejného dlhu a že majú skôr sklon vyhnúť sa šetreniu nákladov v ich vlastnej oblasti pôsobnosti a preniesť túto zodpovednosť namiesto nich na ďalších partnerov. Táto dilema paralyzuje rozpočtovú politiku koalícnej vlády, zatiaľ čo nadmerné výdavky sú financované ďalej z dlhu. Oba tieto prístupy však neposkytujú komplexné vysvetlenie, pretože analyzujú iba správanie sa politikov. Otázku, ktorú si autori kladú je, prečo občania demokratických spoločností, nie sú motivovaní k tomu, aby spomínané politické správanie odsudzovali a politikov konfrontovali za neustále narastajúci dlh krajiny.

Podľa Buchanana a Wagnera (1977) to vyplýva z ilúzie nákladov spojených s verejným dlhom. V záujme zabezpečenia mocenskej pozície sú vlády naklonené zvoliť si stratégiu, ktorá zvyšuje verejné výdavky na viditeľné výhody pre občanov. Občania tak vidia iba výhody, ktoré im plynú s vysokými verejnými výdavkami bez toho, aby si všimli výsledné finančné záväzky a čelia tak tzv. dlhovej ilúzií. Túto situáciu ďalej analyzujeme na nasledovnom grafe.

Graf 1 – Dlhová ilúzia

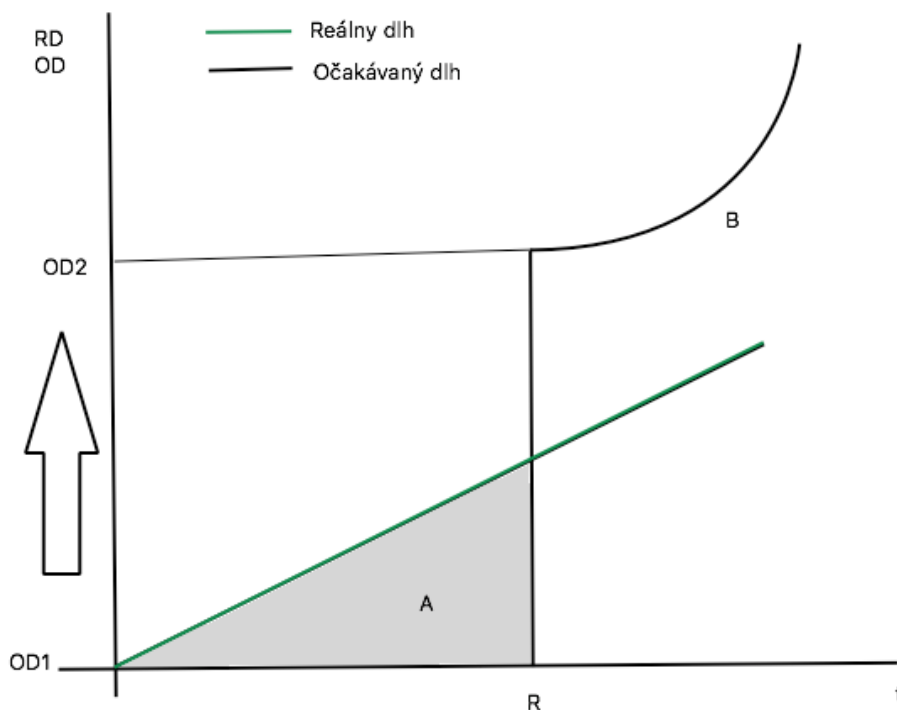

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Döring a Oehmke (2019)

Predstavme si, že občania sú úplne informovaní o finančných záväzkoch, ktoré plynú z poskytovania verejných statkov a služieb. V tomto prípade, by ponuka verejných služieb bola na úrovni Q_1 , pretože pri tomto množstve verejných statkov, resp. služieb sú reálne hraničné náklady MC_1 ekvivalentom hraničnej užitočnosti MU . Náklady na poskytovanie verejných statkov Q_1 sú plne financované zodpovedajúcou úrovňou dane D_1 . Táto situácia vyžaduje, aby finančné náklady na verejné statky a služby boli pre občanov subjektívne viditeľné. Ak sa použijú menej „nápadné“ spôsoby financovania (napríklad vládne pôžičky), občania nie sú schopní správne vyhodnotiť hraničné náklady a hraničnú užitočnosť verejných statkov a služieb. V súlade s týmto skresleným vnímaním nákladov na financovanie, ktoré je spojené s vládnymi pôžičkami, občania požadujú verejné statky a služby na úrovni krivky hraničných nákladov MC_2 , ktorá je nižšia, ako krivka skutočných hraničných nákladov MC_1 . Tento efekt vyvoláva u občanov dojem, že existuje nižšia úroveň daňového zaťaženia na úrovni D_2 a vedie ich k tomu, aby požadovali vyššie množstvo verejných statkov a služieb (Q_2), namiesto optimálnej výšky (Q_1).

Dlhová ilúzia je spôsobená nesprávnym vnímaním, ktoré je dôsledkom kognitívnych obmedzení v ľudskom myslení. Občania tak majú tendenciu systematicky nesprávne vnímať bremeno spojené s verejným dlhom. Obdobné zlyhanie v myslení je možno sledovať aj pri analýze vzťahu medzi znehodnocovaním peňazí spôsobeným infláciou a takzvanou peňažnou ilúziou. Na základe štúdií o subjektívnych očakávaniach inflácie, možno tiež odvodiť vzťah, pre tzv. dlhové očakávania. Situáciu opäť analyzujeme graficky.

Graf 2 – Reálny a očakávaný dlh, dlhová ilúzia

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Döring a Oehmke (2019)

Občania budú predpokladať budúce fiškálne zaťaženie, ktoré prinesú nepretržité vládne pôžičky. Reálna hodnota dlhu (RD) a očakávaná hodnota dlhu (OD), vrátane budúcich splátok sa líšia. Fenomén ilúzie dlhu sa objavuje v prípade, ak skutočná výška verejného dlhu zostáva prakticky nepovšimnutá. Skutočný rozsah ilúzie predstavuje oblasť A, ktorá je na grafe vyznačená šedou farbou, pod zelenou čiarou. V tomto prípade zostáva očakávaná úroveň dlhu (OD) nízka, napriek tomu, že skutočná úroveň dlhu je na vzostupe (RD). Iba v prípade, ak skutočná úroveň verejného dlhu stúpne nad určitú hranicu (R), očakávaná úroveň dlhu sa rýchlo zvýši (z OD1 na OD2). Od tohto bodu očakávaná úroveň verejného dlhu rastie a môže viesť ku kríze verejného dlhu. Potenciálny rozsah tejto krízy predstavuje oblasť B. Tento prahový efekt

môže byť prekročený napríklad lepším informovaním verejnosti o verejnom dlhu. To môže mať za následok zmeny postojov verejnosti a tým aj odstránenie dlhovej ilúzie.

Na základe analýzy behaviorálnej ekonómie v oblasti verejného dlhu a zadlžovania sa krajín je možné formulovať isté odporúčania. Je zrejmé, že kľúčovým faktorom je informovanie verejnosti o ekonomických aspektoch zadlžovania sa. Tieto informácie by mali byť ľahko dostupné a pochopiteľné pre široké spektrum ekonomických subjektov. Ďalej by mohlo situáciu posunúť vpred pravidelné informovanie o reálnych nákladoch na verejné statky a služby, ktoré ľudia pravidelne využívajú. Ďalším dôležitým faktorom je vypracovávanie pravidelných správ o ukazovateľoch dlhodobej fiškálnej udržateľnosti, ktoré budú upriamovať pozornosť na zaťaženie súčasnej aj budúcej generácie verejným dlhom.

Záver

Príspevok mal za cieľ analyzovať možnosti uplatnenia behaviorálnej ekonómie v rámci problematiky verejných financií. Osobitne sme sa zameriavali na to, akým spôsobom môže behaviorálny prístup uľahčiť a spresniť problematiku výberu daní a poplatkov. Pozornosť sme tiež venovali behaviorálnymi teóriami, ktoré vysvetľujú motivácie dodržiavania resp. nedodržiavania daňových zákonov a poukázali sme na možné riešenia v tejto oblasti.

Za veľmi dôležité považujeme neustále upriamovanie pozornosti na aspekty ako sú daňová spravodlivosť, sociálne normy, ale aj dôvera vo vládu a vnímanie korupcie. Práve tieto behaviorálne determinanty môžu v značnej miere prispievať k transparentnosti daňových systémov a tiež motivovať ľudí, aby dodržiavali daňovú legislatívu. Viaceré teórie, ktoré bližšie vysvetlili v príspevku ukazujú vzťahy medzi daňovníkom a príslušným úradom a zároveň poukazujú na možné vnímanie prínosov a rizík spojených s neplnením si daňovej povinnosti.

V záverečnej časti článku sme upriamili pozornosť na kognitívne zlyhanie jednotlivcov pri vnímaní a vyhodnocovaní verejného dlhu. Ukázali sme, že rôzne skreslenia, ktorým ako ľudia čelíme, môžu mať fatálne dôsledky na to, akým spôsobom sa vníma dlhodobá fiškálna udržateľnosť zo strany verejnosti. Viaceré empirické výskumy ukazujú, že z hľadiska funkčnosti sú znižovanie verejných výdavkov a znižovanie daní rovnocennými nástrojmi fiškálnej politiky, avšak líšia sa tým, ako ich občania vnímajú. Znižovanie verejných výdavkov býva zo strany verejnosti prijateľnejšie, ako zvyšovanie daňových sadzieb. V tomto smere považujeme za dôležité neustále informovanie o tom, kam smerujú verejné výdavky a koľko nás stoja jednotlivé verejné služby. Zároveň je nutné poukazovať na to, do akej miery ich vláda dokáže financovať z vlastných zdrojov a aké iné spôsoby využívajú na ich financovanie.

Poznámka

Príspevok bol vypracovaný s podporou projektu VEGA 1/0239/19 - Implikácie behaviorálnej ekonómie pre zefektívnenie fungovania súčasných ekonomík a projektu APVV-18-0435 - Behaviorálne intervencie v miestnej samospráve: zvyšovanie účinnosti miestnych verejných politík

Použitá literatúra

- [1] AHRENS, L. 2019. Theorizing the impact of fairness perceptions on the demand for redistribution. In *Political Research Exchange*. Vol. 1, No.1, str. 1-17. 2019.
- [2] BATRANCEA, L. et al. 2016. Tax compliance behavior: An upshot of trust in and power of authorities across Europe and MENA. In *Handbook of research on public finance in Europe and the MENA region*. str. 248-267. 2016. ISBN: 9781522500537.
- [3] BELLEMARE, C., DEVERSI, M., ENGLMAIER, F. 2019. Complexity and distributive fairness interact in affecting compliance behavior. In *CESifo Working Paper*. No. 7899. 2019.
- [4] BIRD, R. 2016. Transparency, technology and taxation. In *Handbook of research on public finance in Europe and the MENA region*. str. 11-29. 2016. ISBN: 9781522500537.
- [5] BUCHANAN, J.M., WAGNER, R.E. 1977. Democracy in Deficit. New York: 1977. ISBN:0865972281.
- [6] DÖRING, T., OEHMKE, R.D. 2019. About the Economic Psychology of Public Debt. In *Intereconomics: Review of European Economic Policy*. Vol. 54, No. 5, str. 297-303. 2019
- [7] ERARD, B., FEINSTEIN, J. 1994. The role of moral sentiments in audit perceptions and tax compliance. *Public Finance*. Vol. 49, No. 4, str. 70-98. 1994.
- [8] GANGL, K. et al. 2019. The impact of powerful authorities and trustful taxpayers: Evidence for the extended slippery slope framework from Austria, Finland and Hungary. In *Policy Studies*, Vol. 41, No. 1, str. 98-111. 2019
- [9] HERNANDEZ, M. A. et al. 2017. Applying behavioral insights to improve tax collection: experimental evidence from Poland. World Bank Group. Dostupné online: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/27528/116046-WP-Tax-Collection-PUBLIC.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [10] HALLSWORTH, M. et al. 2017. The behavioralist as tax collector: Using natural field experiments to enhance tax compliance. In *Journal of Public Economics*. Vol. 148, str. 14-31. 2017.
- [11] KETTLE, S. et al. 2019. Behavioral Interventions in Tax Compliance Evidence from Guatemala. World Bank group: Policy Research Working Paper No. 7690. Dostupné online: <http://38r8om2xjhh125mw24492dir-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/07/Kettle-et-al.-2016-Guatemala-Tax-World-Bank-Working-Paper-June2016.pdf>

- [12] KREPS, D.M., et al. 1982. Rational Cooperation in the Finitely Repeated Prisoners' Dilemma. In *Journal of Economic Theory*. Vol. 27, No. 2, str. 245-252. 1982.
- [13] LOEWENSTEIN, G., LERNER, J.S. 2003. The role of affect in decision making. In R. J. Davidson, H. H. Goldsmith, & K. R. Scherer (Eds.), *Handbook of affective science*. Oxford: Oxford University Press. str. 619-642. ISBN 0195377001.
- [14] MCCAFFERY, E. SELEMROD, J. 2006. Behavioral public finance. New York: Russell Sage Foundation. 416 s. ISBN: 978-0-87154-597-8
- [15] SIAHAAN, F.O.P. 2012. The influence of tax fairness and communication on voluntary compliance: Trust as an intervening variable. In *International Journal of Business and Social Science*. Vol. 21, No. 3, str. 191-198. 2012.
- [16] THALER, R.H., SUNSTEIN, C.R. 2008. Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness. New Haven, CT and London: Yale University Press. 312s. ISBN: 9780143115267
- [17] TOGLER, B. 2007. Tax compliance and tax morale: A theoretical and empirical analysis. Cheltenham. United Kingdom: Edward Elgar Publishing. 320s. ISBN: 978 1 84542 720 7
- [18] TOGLER, B., SCHNEIDER, F. 2009. The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. In *Journal of Economic Psychology*. Vol. 30, No. 2. str. 228-245. 2009.
- [19] WEALE, A. 1992. The Theory of Choice: A Critical Guide. Oxford: Basil Blackwell. 416s. ISBN: 9780631183228

Kontaktné údaje

Ing. Eva Sirakovová
Katedra ekonomickej teórie
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: eva.sirakovova@euba.sk